

Zagrebe, ti si moj rodni grad...

Simpozij u spomen
na Ferenc Fejtőa

Zagreb, 12–13. listopada 2018.

PROGRAM

Szülővárosom vagy Zágráb...

Szimpózium
Fejtő Ferenc emlékére

Zágráb, 2018. október 12–13.

Organizator/Rendező intézmény:

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Katedra za hungarologiju
a Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Kara,
Hungarológia Tanszék

Organizációs bizottság/Szervezőbizottság:

Ćurković-Major Franciska
Kristina Katalinić
Mann Jolán
Žagar Szentesi Orsolya

Pokrovitelji/Támogatók:

Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske
a Horvát Köztársaság Tudományos és Oktatási Minisztériuma
Banian ITC, Zagreb

SIMPOZIJ U SPOMEN NA FERENCA FEJTŐA SZIMPÓZIUM FEJTŐ FERENC EMLÉKÉRE

Vijećnica Filozofskog fakulteta (prizemlje)

Bölcsészettudományi Kar – Tanácsterem (földszint)

Petak, 12. listopada 2018. | 2018. október 12. péntek

14.00–14.45 OTVORENJE | MEGNYITÓ

Predvorje knjižnice Filozofskog fakulteta (prizemlje)

A Bölcsészettudományi Kar Könyvtárának előcsarnoka (földszint)

Žagar-Szentesi Orsolya

predstojnica Katedre za hungarologiju | a Hungarológia Tanszék vezetője

Magyar József

veleposlanik Mađarske | Magyarország nagykövete

Vesna Vlahović-Štetić

Dekanica Filozofskoga fakulteta | a Bölcsészettudományi Kar dékánja

---

Otvorenje izložbe *Fejtővo sentimentalno putovanje po Hrvatskoj*

Fejtő érzelmes utazása Horvátországban – a kiállítás megnyitója

IZLAGANJA I KRATKA RASPRAVA ELŐADÁSOK ÉS RÖVID VITA

Moderator | Elnök: Ladányi István

- 15.00–15.20 Agárdi Péter: *„Túlélő” kortársunk: az anti-posztmodern Fejtő Ferenc* (Suvremenik koji je preživio: anti-postmoderni Ferenc Fejtő)
- 15.20–15.40 Tverdota György: *Fejtő József Attilával kapcsolatos írásai* (Fejtőve kritike o Attili József)
- 15.40–16.00 Széchenyi Ágnes: *Az Érzelmes utazás helye a magyar irodalom- és eszmetörténetben* (Mjesto Sentimentalnog putovanja u mađarskoj povijesti književnosti i povijesti ideologije)
- 16.00–16.20 Kabdebó Lóránt: *„tragic joy” – a harmincas évek európai költészetének poétikája* („tragic joy” – poetika europskog pjesništva tridesetih godina prošloga stoljeća)
- 16.20–16.40 Rasprava | Vita
- 16.40–17.00 Pauza za kavu | Kávészünet

Moderator | Elnök: Mann Jolán

- 17.00–17.20 Csaba Gy. Kiss: *Fejtő Ferenc és Magyarország 1988–89-ben* (Ferenc Fejtő i Mađarska 1988/89. godine)
- 17.20–17.40 Mirko Galić: *Stavovi Ferenca Fejtőa u vrijeme hrvatske borbe za neovisnost i njegov odnos prema dvojici ličnosti, M. Krleži i J. B. Titu* (Fejtő Ferenc nézetei a horvát függetlenségi háborúról és két meghatározó horvát személyiségről, M. Krležáról és J. B. Titóról)
- 17.40–18.00 Virág Zoltán: *A részvételnél is mélyebbre. Egy „aszketikus ínycsok” Jugoszlávia-képéről* (Dublje i od sućuti. O slici Jugoslavije jednog „asketskog sladokusca”)

- 18.00–18.20 Dejan Durić: *Dvadeseto stoljeće kroz prizmu pamćenja: „Memoari: od Budimpešte do Pariza preko Zagreba” Ferenc Fejtőa (A huszadik század az emlékezés prizmáján keresztül: Fejtő Ferenc Budapesttől Párizsig. Emlékeim)*
- 18.20–18.40 Rasprava | Vita
- 19.00 Večera za sudionike simpozija | Vacsora a szimpózium résztvevői számára

IZLAGANJA I KRATKA RASPRAVA
ELŐADÁSOK ÉS RÖVID VITA

Moderator | Elnök: Kristina Katalinić

- 9.00–9.20 Ladányi István: *Esemény és narráció Fejtő Ferenc „Érzelmes utazásában”* (Događaj i naracija u Sentimentalnom putovanju Ferenc Fejtőa)
- 9.20–9.40 Ivan J. Bošković: *Doživljaj i recepcija Splita u putopisima H. Bahra i F. Fejtőa* (Élmény és recepció H. Bahr és Fejtő Ferenc útleírásaiban)
- 9.40 – 10.00 Rasprava | Vita
- 10.00 – 10.20. Mann Jolán: *Putopis kao žanr na primjerima putopisne proze Ferenc Fejtőa i Miroslava Krleža* (Az útleírás műfaja Fejtő Ferenc és Miroslav Krleža útirajzainak példáján)
- 10.20 – 10.40 Ćurković Major Franciska: *Sterneovo i Fejtővo „Sentimentalno putovanje”* (Sterne és Fejtő Érzelmes utazása)
- 10.40–11.00 Rasprava | Vita

ZATVARANJE SKUPA | ZÁRSZÓ

Sažeci izlaganja Az előadások rezüméi

AGÁRDI PÉTER
Pécsi Tudományegyetem

aga7270@helka.iif.hu

„Túlélő” kortársunk: az anti-posztmodern Fejtő Ferenc

Áttekintés a halála óta eltelt évtized Fejtő-kutatásairól: tudományos eredmények és új feladatok; szövegkiadás, levelezésgyűjtemény, publicisztikai válogatás stb.

Vajon beilleszthető-e Fejtő életműve az ideológiákból, a „nagy elbeszélések”-ből való kiábrándulással igazolni vélt (persze nagyon is ideologikus) posztmodern diskurzusba? Nem inkább a „rég” világnézetek küzdelmeinek már csupán történeti dokumentumaként olvasható ez a szövegtörzs? Vagy ellenkezésképp: az elmúlt évtizedek poszt-posztmodern elbeszélései nagyon is aktualizálják fontos témáit és álláspontját? Netalán újra a „korszerűtlen beszélgetések” (Fejtő 1936) korát éljük? Mi ezekből a maradandó és mi a napi érdekű? „A Monarchia patriótája” önminősítés szolgálhat-e adalékul a kiéleződő nemzeti, globalizációs, nemzetiségi és emigrációs problematikához? Miként szól a mához a több mint 80 éves „Érzelmes utazás”? Rendelkezik-e kánonalakító relevanciával Fejtő kulturális tájékozódása, művelődésfelfogása a XXI. század első harmadában?

Suvremenik „koji je preživio”: anti-postmoderni Ferenc Fejtő

Pregled istraživanja o Ferencu Fejtőu u desetljeću proteklom nakon njegove smrti: znanstveni rezultati i novi zadatci; izdanja djela, zbirka korespondencije, izbor iz publicistike itd.

Može li se Fejtővo životno djelo uklopiti u postmodernistički diskurs (naravno itekako ideologijski) koji potvrđuje razočaranje u ideologije i

“velike priče”. Ne treba li se radije ovaj korpus tekstova čitati tek kao povijesni dokument borbe “starog” pogleda na svijet? Ili naprotiv: post-postmoderna pripovijedanja proteklih desetljeća itekako aktualiziraju njegove teme i stavove? Proživljavamo li možda ponovo doba “zastarjelih razgovora” (Fejtő 1936)? Što je od toga trajno, a što nije? Može li samokvalifikacija “patriot Monarhije” poslužiti kao doprinos zaoštavanju nacionalne, globalizacijske, manjinske i emigracijske problematike? Što nama danas poručuje više od 80 godina staro “Sentimentalno putovanje”? Jesu li Fejtőva kulturna orijentacija i njegovo shvaćanje kulture relevantni da bi u prvoj trećini XXI. stoljeća činili kanon.

Doživljaj i recepcija Splita u putopisima H. Bahra i F. Fejtöa

O našim ljudima i krajevima napisano je dosta stranica. Među mnogima, i dvije putopisnih intonacija: *Dalmatinsko putovanje* Hermana Bahra i *Sentimentalno putovanje* Ferenca (François) Fejtöa. Prva je napisana 1909. godine, a druga 1935., a obje su izazvale primjeren odjek kako u našoj književnosti, tako i u (europskoj) javnosti kojoj su primarno upućene.

Bahrovo putovanje započinje u Trstu, na brodu *Barun Gautsch*, a prostorno slijedi ‚opaki Kvarner‘, Cres, Silbu, Olib, Pag, potom Zadar, za Bahra ‚simbol austrijske uprave u Dalmaciji‘, Nin i Boku, odakle se vraća u Dubrovnik, potom u Dalmaciju i Split, pri čemu je svako mjesto osnaženo nizom slika koji piščev doživljaj čine uzbudljivim i pamtljivim. Fejtöovo pak putovanje događa se 1934. i započinje u Zagrebu. Vremenski je determinirano slikama ‚agresivne jugoslavenske politike‘ i događajem marijanskog marijabintričkog prošteništa koje piscu nije samo znak ‚pobožnosti hrvatskoga naroda‘, nego i zastava/simbol ‚svih zabrana, svih slobodarskih težnja i svakoga nezadovoljstva‘. Iz rodnog grada njegove majke i grada njegova djetinjstva, kazuje knjiga, Fejtö odlazi u Rijeku odakle brodom plovi u Dubrovnik. S hipotekom sadržanoj u uskliku, *svijete, kako su privlačni tvoji Dubrovnici!* putuje u bokokotorski zaljev i Cetinje, a na povratku pohodi Korčulu, Split i Dalmaciju, gdje doživljene emocije svoje istinske rezonancije dobivaju u priznanju da *nije glupost posjetiti more, već ga napustiti*, čime putni doživljaji dobivaju svoj primjereni egzistencijalni okvir i motivaciju.

U ovome radu osvrnut ćemo se na recepciju i doživljaj grada Splita u njima.

Split-élmény és -receptió Hermann Bahr és Fejtő Ferenc útleírásaiban

A horvát tájról és az itt élő emberekről sok írás született. Többek között két útleírásra hangolt is: Hermann Bahr *Dalmatinische Reise* és Fejtő Ferenc *Érzelmes utazás* című műve. Az első 1909-ben, a második 1935-ben íródott, és mindkettő jelentős visszhangot keltett mind a horvát irodalomban, mind az európai olvasóközönség soraiban.

Bahr utazása Triesztben kezdődik a *Baron Gautsch* nevű hajón, majd folytatódik a Kvarner-öbölben, Cres, Silba, Olib, Pag szigetek mentén. Azután következik Zadar, ami Bahr számára az „osztrák fennhatóság szimbóluma Dalmáciában“, majd Nin és a Kotori-öböl, ahonnan az író visszatér Dubrovnikba, végül Dalmáciába és Splitbe, miközben minden helyszínt egész sor kép ábrázol, amelyek izgalmassá teszik és megörökítik az író élményeit. Fejtő utazása 1934-re esik és Zágrábban kezdődik. Az utazás idejét meghatározzák az „agresszív jugoszláv politika” képei és a máriabisztrici Mária-kegyhely búcsújának eseménye, amely nemcsak a horvát nép vallássosságának jele, hanem „minden tilalmasnak, minden szabadságvágyinak és elégedetlenségnek jelvénye” lett. Az író anyja szülővárosából és gyermekkorának városából Rijekába utazik, ahonnan azután Dubrovnikba hajózik. A „be szépek a te Ragusáid, világ!“ feltevést tartalmazó felkiáltással utazik a Kotori-öbölbe és Cetinjébe. Hazafelé bejárja Korčulát, Splitet és Dalmáciát, ahol az átélt érzések abban az ösztönös felismerésben nyilvánulnak meg, miszerint: „*Nem a tengert meglátogatni, hanem otthagyni ostobaság.*“ Ezzel az úti élmények elnyerik a magukhoz illő egzisztenciális keretet és motivációt.

Jelen előadásban Split receptiójáról és a város élményéről lesz szó az említett útleírásokban.

Sterneovo i Fejtővo Sentimentalno putovanje

U predgovoru novog izdanja *Sentimentalnog putovanja* Fejtő, obrazlažući naslov svog prvijenca, kaže da ga je nazvao *Sentimentalnim putovanjem*, plagirajući pritom naslov slavnoga Sterneova djela. Može li se povući paralela između ova dva djela ili ih se barem usporediti? U ovom izlaganju tražim odgovore na ovo pitanje iz raznih aspekata: žanrovskog i tematskog, te iz aspekta kritičkog proučavanja turizma pod kojim se podrazumijevaju društvena i kulturološka istraživanja koja nisu turističko-gospodarstvenog karaktera.

Sterne és Fejtő Érzelmes utazása

Fejtő Ferenc az *Érzelmes utazás* új, 1989-es kiadásának előszavában első könyvének címét magyarázva azt írja, hogy Sterne híres művének címét plagizálva nevezte művét „*Érzelmes utazásnak*”. Párhuzamba állítható-e a két mű vagy legalább összehasonlítható-e? Jelen előadásomban erre a kérdésre keresek feleletet több szempontból is vizsgálva a kérdést: a műfajok és a tematika, továbbá a kritikai turizmuskutatók szempontjából, amin azokat a társadalom- és kultúratudományi megközelítéseket értjük, amelyek nem turizmusipari jellegűek.

***Dvadeseto stoljeće kroz prizmu pamćenja: „Memoari:
od Budimpešte do Pariza preko Zagreba” Ferenc Fejtó***

Djelo *Od Budimpešte do Pariza preko Zagreba* Ferenc Fejtóa memoarska je proza koja ulazi u korpus tekstova koje nazivamo ‚pisanje o životu’ (*life-writing*). Spomenuti je korpus znakovit jer nam njegovo istraživanje omogućuje da sagledamo uolikoj mjeri diskurzivne književne vrste mogu sudjelovati u kreiranju politika i sustava kulturnoga pamćenja, ponajprije stoga što se ova- kva vrsta tekstova otvara za problematiziranje pamćenja u (ne)književnim tekstovima. Memoar povezuje dvije razine: isповijedno intoniranu naraciju sa sagledavanjem širega povijesnoga konteksta i njegovih sudionika. Pripo- vjedač je usmjeren na bilježenje i propitivanje bitnih događaja u kojima je sudjelovao te ljudi s kojima je dolazio u interakciju, što je često popraćeno njegovim bogatim zapažanjima, ocjenama, procjenama tih događaja i oso- ba pa su memoarska djela više usmjerena na propitivanje javne dimenzije. Upravo iz navedenoga razloga predstavljaju poticajan materijal za sagleda- vanje pamćenja, koje se ne mora podudarati s povijesnim zapisima i činje- nicama. *Od Budimpešte do Pariza preko Zagreba* tako osvjetljava turbulentnu povijest dvadesetoga stoljeća, u kojoj je autor imao poziciju svjedoka te je u zbivanja bio egzistencijalno uključen. Zbog obimnosti i složenosti djela, u izlaganju će se problematizirati jedan njegov aspekt, koji ćemo sagledavati iz perspektive književnih studija pamćenja, a on se odnosi na odnos pamćenja naspram problematike židovstva, asimilacije te antisemitističkih trendova u Srednjoj Europi u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća. Također, a s obzi- rom na pamćenje, postavlja se pitanje može li djelo danas funkcionirati kao osmatračnica za suvremeno doba.

***A huszadik század az emlékezés prizmáján keresztül:
Fejtő Ferenc Budapestről Párizsig. Emlékeim***

Fejtő Ferenc *Budapestről Párizsig. Emlékeim* című műve az emlékirat-irodalomhoz tartozik, és mint ilyen az életírás (*life-writing*) szövegtudományba sorolható. Az említett korpusz nagy jelentőségű, mert kutatása lehetővé teszi számunkra annak felmérését, hogy a diszkurzív irodalmi műfajok milyen mértékben vehetnek részt a kulturális emlékezet politikájának és rendszerének alakításában. Mindenek előtt azért, mert az ilyen szövegek hozzájárulnak a kulturális emlékezet vizsgálatához a nem-irodalmi szövegekben. A memoár összekapcsolja a vallomásszerű narrációt a szélesebb történelmi kontextus és szereplőinek áttekintésével. Az elbeszélő figyelme arra irányul, hogy lejegyezze és górcső alá vegye azokat a fontos eseményeket, amelyekben részt vett, és az embereket, akikkel kapcsolatba került. Mindezt gyakran kiegészíti megfigyeléseinek gazdagsága, értékelése, az események és személyek megítélése, ezért a memoárok inkább a nyilvánosság vizsgálatára alkalmasak. Az említett okok miatt olyan anyag, amely az emlékezet áttekintésére ösztönöz, ám amelynek nem szükséges megegyeznie a történelmi feljegyzésekkel és a tényekkel. A *Budapestről Párizsig. Emlékeim* megvilágítja a huszadik század turbulens történetét, amelynek a szerző szemtanúja és az eseményeknek fontos résztvevője volt. A művet, terjedelme és összetettsége miatt, az előadás csak egy szempontból, az irodalomtudományi emlékezet perspektívájából vizsgálja, éspedig az emlékezet és a zsidóság problémájának, az asszimiláció és a huszadik század első felében Közép-Európában jelen levő antiszemita tendenciák vonatkozásában.

Az emlékezetet szem előtt tartva egyben fölvetődik a kérdés, vajon mai valóságunkban a mű betöltheti-e a vészjelző szerepét.

Ferenc Fejtő i rat u bivšoj Jugoslaviji

Kao novinar, pisac i profesor Ferenc (François) Fejtő dobro je poznao prilike u Jugoslaviji, znao je i osobno neke važne ličnosti iz toga perioda, i J. B. Tita, koga je osobno intervjuirao, i M. Krležu, s kojim je imao bliske odnose, pratio je ključne događaje u toj državi, u sklopu svoga tematskog interesa za „narodne demokracije“ (o čemu je napisao i knjigu koja je na Zapadu imala veliki odjek, i služila kao jedan od izvora za razumijevanje prilika u komunističkim zemljama).

Posebno je bio vezan uz Hrvatsku, gdje je imao i rodbinu (sestru), i kamo je često dolazio. Poznao je dobro hrvatsku političku, a osobito kulturnu povijest.

Kad je došlo do krize i do raspada jugoslavenske federacije, zauzeo je stajalište da je za rat odgovorna agresivna velikosrpska politika Slobodana Miloševića, i da su Hrvatska i BiH žrtve takve politike. U francuskoj javnosti, u medijima i na tribinama, nastupao je kao tumač ratnih i političkih zbivanja, s razumijevanjem za aspiracije Hrvata i drugih naroda na državnu neovisnost, ali i s kritičkim odnosom prema hrvatskoj politici u BiH. Djelovao je u grupi „Vukovar-Sarajevo“ koju su činili istaknuti francuski intelektualci (A. Finkielkraut, P. Bruckner, L. Lambrics...), koji su zauzeli stranu žrtava, protiv nasilja i etničkoga čišćenja. Njihovo je djelovanje imalo veliki odjek.

Branio je Hrvatsku iz uvjerenja da Hrvati imaju demokratsko pravo da sami odlučuju o sebi; to je priznavao i svim drugim narodima.

Prilikom posjete Francuskoj, predsjednik Stjepan Mesić uručio je F. Fejtőu visoko hrvatsko odlikovanje.

Fejtő Ferenc és a délszláv háború

Fejtő Ferenc, író, újságíró és tanár jól ismerte a jugoszláv viszonyokat és személyesen is ismert néhány korabeli fontos személyiséget: Josip Broz Titót, akivel interjút is készített és Miroslav Krležát, akivel szorosabb kapcsolatban állt. Figyelemmel kísérte az ország azon fontos eseményeit, amelyek

érdeklődési köréhez, a „népi demokráciák“ témájához kapcsolódtak (erről könyvet is írt, és amely nemcsak nagy visszhangot keltett Nyugaton, hanem a kommunista államokban uralkodó viszonyok megértésének forrásául is szolgált).

Különösen szoros kapcsolat fűzte Horvátországhoz, ahol rokonai, elsősorban a nővére élt, és ahova gyakran utazott. Jól ismerte a horvát politika és különösen a horvát kultúra történetét.

Amikor a jugoszláv szövetség válságba került és részeire szakadt, Fejtő azt az álláspontot képviselte, hogy a háború kiváltó oka Slobodan Milošević agresszív nagyszerb politikája, és hogy Horvátország és Bosznia Hercegovina ennek a politikának az áldozata. A francia közvélemény előtt, a sajtóban és a nyilvános rendezvényeken a politikai és háborús eseményeket magyarázva jogosnak tartotta a horvátok és más népek függetlenségi törekvéseit, de bírálta a horvátok boszniai politikáját. Részt vett a kiemelkedő francia értelmiségiek (A. Finkelkraut, P. Bruckner, L. Lambrics...) szervezte „Vukovár- Szarajevó“ csoport munkájában, amely kiállt az áldozatok mellett, ellenezte az erőszakot és az etnikai tisztogatást. Tevékenységüknek nagy visszhangja volt.

Horvátországot azzal a meggyőződéssel védte, hogy a horvátoknak demokratikus joga az, hogy önállóan döntsenek sorsukról, és ezt a jogot más népek számára is elismerte.

Franciaországi látogatása alkalmával Stjepan Mesić magas állami kitüntetésben részesítette Fejtő Ferencet.

„tragic joy” – a harmincas évek európai költészetének poétikája

A modernség fázisait bemutató összegezésem folytatásaként jelen előadásomban a modernségnek a harmincas évek európai költészetét meghatározó „harc az elégiáért” poétikai létformáját, az általam W. B. Yeats egy kései verséből kiemelt oximoron kifejezésével *tragic joy*nak nevezett fázisát szándékozom bemutatni, amely a materiális eseményesség szenvedéseit és a létezésben elhelyezettség szépségét az „ideális” és a „torz” egymást felülíró szembesítésével jeleníti meg.

A harmincas évek legjelentősebb európai költőinek művei, Rilke *Duinói elégiái*, T. S. Eliot *The Hollow Men* című versét követő, a *Four Quartets*-szel záruló alkotásai, W. B. Yeats *The Gyres* című versével kezdődően a *Last Poems* korszaka, Ezra Pound formálódó *The Cantos*ai, Szabó Lőrinc *Harc az ünnepeért* korábbi és átdolgozott változatai, Weöres Sándor pályakezdő derűs szakrális lebegése, és József Attila „*Költőnk és kora*” című pályazárása szememben e poétikai formáció jegyében összecsengenek. A költők felsorolt szövegeinek egymással való összekötődését szándékozom bemutatni, – függetlenül a költők filológiaiilag is kimutatható kapcsolatától, és politikai elköteleződéseiktől. A kapcsolódás filológiai tisztázásának egyetlen, számomra adódott alkalmát hangsúlyossá teszem: Fejtő Ferenc egy kései születésnapján Varnus Xavér orgonaművész otthonában rákérdezhettem: József Attila ismerhette-e a *Duinói elégiákat*. Válasza igenlő volt: „fordítani is akarta!”

„tragic joy” – poetika europskog pjesništva u tridesetim godinama

Kao nastavak svojih dosadašnjih rezimiranja s ciljem predstavljanja različitih faza modernizma u svom izlaganju želim predstaviti egzistiranje poetike ”borbe za elegiju” koja je odredila pjesništvo europskog modernizma tridesetih godina prošloga vijeka tj. onu fazu modernizma koju nazivam oksimoronom *tragic joy* jedne kasne pjesme W. B. Yeatsa, te koja je patnje materijalne događajnosti i ljepotu determiniranosti/pozicioniranosti u eg-

zistiranju/bivstvovanju predstavila pomoću suočenja međusobno isključivih pojmova „idealnog” i „deformiranog”.

Djela najznačajnijih europskih pjesnika u navedenom razdoblju, *Devinske elegije* R. M. Rilkea, opus T. S. Eliota poslije pjesme *The Hollow Men* i zaključno do *Four Quartets*-a, pjesničko razdoblje W. B. Yeatsa *Last Poems* početkom od pjesme *The Gyres*, poema *The Cantos* Ezre Pounda u formiranju, ranije i prerađene verzije zbirke pjesama *Borba za praznikom* Lőrincza Szabóa, vedro sakralno levitiranje/lebdjenje ranog Sándora Weöresa, i pjesma na kraju stvaralačkog vijeka Attila Józsefa „*Naš pjesnik i njegova doba*” u mojim očima podudaraju se u znaku formacije njihovih poetika. U svome izlaganju namjeravam predstaviti povezanost navedenih pjesama – neovisno o filološko dokazanim vezama između pjesnika kao i o njihovoj političkoj pripadnosti. U tom pogledu učinit ću samo jednu iznimku naglašavjem konkretne filološke veze: prilikom jedne rođendanske proslave Ferenc Fejtőa u njegovim poznim godinama organizirane u stanu mađarskog umjetnika orguljaša Xavéra Varnusa postavio sam mu pitanje: Je li Attila József poznao *Devinske elegije*? Fejtőv je odgovor bio potvrđan: „čak ih je namjeravao prevesti na mađarski!”

KISS GY. CSABA
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Uniwersytet Warszawsky

csgkiss@gmail.com

Fejtő Ferenc és Magyarország 1988–1989-ben

Személyesen 1988. május 26-án ismertem meg Fejtő Ferencet, az Osztrák Televízió Club 2 című Magyarországról szóló vitaműsorában vettünk részt. Akkor már folytak Párizsban az Emberi Jogok Ligája magyar szekciójában annak a megemlékezésnek az előkészületei, amelyet Nagy Imre és mártír-társai kivégzésének 30. évfordulójára terveztek a Pére Lachaise temetőben. Egy évvel később, az újratemetés alkalmából járt ismét újra hazájában. Fejtő Ferenc figyelemmel kísérte, mi történik akkor Magyarországon, a francia szellemi és politikai élet különböző tényezői gyakran fordultak hozzá információért mint térségünk ismerőjéhez. Azt kívánom vázlatosan bemutatni, hogyan látta a magyarországi politikai fordulatot.

Ferenc Fejtő i Mađarska godine 1988–1989.

Osobno sam 26. svibnja 1988. upoznao Ferencu Fejtőa kada smo obojica bili sudionici talk showa Austrijske televizije pod nazivom Club 2 koji se bavilo Mađarskom. U Parizu su tada u organizaciji mađarske sekcije Lige za ljudska prava već bile u tijeku pripreme za komemoraciju na pariškom groblju Pére Lachaise povodom 30. godišnjice smaknuća mađarskog predsjednika vlade Imrea Nagya i njegovih suradnika. Godinu dana kasnije, u prigodi ponovnog pogreba Imrea Nagya, Fejtő je opet posjetio svoju domovinu. Pratio je tadašnje mađarske događaje, a različiti sudionici francuskog duhovnog i političkog života često su mu se kao dobrom poznavatelju naših prostora i prilika obraćali za informacije. U svome izlaganju u osnovnim crtama želim predstaviti kako je Fejtő vidio politički preokret u Mađarskoj.

Esemény és narráció Fejtő Ferenc Érzelmes utazásában

Fejtő Ferenc könyvének címevel Laurence Sterne *Érzékeny utazására* utalva arra a hiátusra is felhívja a figyelmet, amely az utazás eseményei, tényé tett körülményei, valamint ezek percepciója és elbeszélismódja közt fennáll. Az esemény és az elbeszélés közti viszonyt érinti a Fejtő-mű műfajiségének problémája is. Mi és hogyan válik az utazás történéseiből elbeszélésre érdemes eseménnyé? Az elbeszélés közvetíti a tapasztalatot vagy létesíti a tapasztalatból nyelvileg megoszthatót? Hogyan kerül színre a cselekvők aktivitása, milyen identitás létesül a műben az elbeszélés által? Milyen utazási narratívát érvényesít Fejtő? Végső soron: hogyan írható körül az elbeszélésből megismerhető elbeszélő-főhős, és mi az utazásának/elbeszélésének a tétje? Az elemzésnél Jurij Lotman, Wolf Schmid, illetve Kovács Árpád eseményértelmezéseit érvényesítem, illetve a fogalomalkotásnak a kognitív metaforákban tetten érhető és az elbeszélésben érvényre jutó folyamatait vizsgálom.

Događaj i naracija u Sentimentalnom putovanju Ferenc Fejtőa

Aludirajući naslovom svoje knjige na *Sentimentalno putovanje* Laurence Sternea, Ferenc Fejtő skreće pažnju na hijat koji stoji između putovanja kao događaja, okolnosti u kojima se ono odvija te njihove percepcije i načina na koji su ispriповijedane. Odnosa između događaja i pripovijedanja dotiče se i problem žanrovske određenosti Fejtővog djela. Što se i kako iz putovanja kao zbivanja pretvara u događaj vrijedan propovijedanja? Posreduje li pripovijedanje iskustvo ili iz iskustva stvara ono što je moguće prenijeti jezikom? Kako je prikazano djelovanje aktera, kako u djelu kroz pripovijedanje nastaje identitet? Kakve narative putovanja ostvaruje Fejtő? I u konačnici: kako se može okarakterizirati pripovijedač-glavni junak kojeg upoznajemo kroz pripovijedanje, te što je ulog putovanja/pripovijedanja? U analizi će se primijeniti interpretacija događaja prema Juriju Lotmanu, Wolfu Schmidu, kao i Árpádu Kovácsu, odnosno ispitat će se procesi stvaranja pojmova koji se mogu vidjeti u kognitivnoj metafori, a potvrđuju u pripovijedanju.

MANN JOLÁN

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

mann.jolan@gmail.com

***Putopis kao žanr na primjerima putopisne proze
Ferenca Fejtőa i Miroslava Krleža***

U Krležinoj putopisnoj prozi najranije njegovo amblematično djelo je *Izlet u Rusiju* (1926) koje 30-ih i 40-ih godina slijedi nekoliko putopisnih eseja manjih formata, da bi nakon Drugog svjetskog rata, poslije putovanja u Mađarsku, nastalo djelo *Izlet u Mađarsku 1947* (1953). Ta dva putopisa nastala na temelju doživljaja „izleta” bitno se razlikuju u stavu putopisnog subjekta i u žanrovskim pitanjima – avangardistička poetika i provokativan stav putopisca *Izleta u Rusiju* ustupaju mjesto težnji za skladom u koncipiranju teksta i rezigniranom glasu putopisca u memoarsko–putopisnoj prozi *Izlet u Mađarsku 1947*. U izlaganju se pokušava Fejtőve putopise – ukoliko je to moguće – usporediti s Krležinim putopisima, i ukazati na zajednički doživljaj lika Erazma Rotterdamskog u obaju autora – Fejtő: *Erazmo ili razgovor o humanizmu* (1936); Krleža: *O Erazmu Rotterdamskom* (1942) – što se može povezati s putovanjem kao metaforom o (duhovnoj) slobodi.

***Az útleírás műfaja Fejtő Ferenc és
Miroslav Krleža útírajzainak példáján***

Miroslav Krleža útírajzai között a műfaj legkorábbi, és meghatározó példája a *Kirándulás Oroszországba* (1926) című műve, melyet a harmincas–negyvenes években több kisebb terjedelmű útírajza követ, majd egy háború utáni utazását követően írta meg a *Kirándulás Magyarországra 1947-ben* (1953) című művét. A két „kirándulás” élményéből született mű lényegesen eltérő sajátosságokat mutat mind az útleíró szubjektum viszonyulása, mind pedig műfaji tekintetben – a *Kirándulás Oroszországba* az avantgarde poetikájára emlékeztető szövegalkotása, az útleíró provokatív attitűdje helyébe a *Kirándulás Magyarországra 1947-ben* a harmóniára, egyensúlyra törekvő szövegalkotás és rezignált hangú emlékező szubjektum kerül. Az előadás megkísérli Fejtő útleírásait – amennyire ez lehetséges – összehasonlítani

Krleža útleírásaival, továbbá rámutat a két író életművében egyaránt fontos szerepet kapó Erasmus-élményre – Fejtő: *Erasmus avagy beszélgetés a humanizmusról* (1936); Krleža: *A Rotterdami Erasmusról* (1942) – mely végső soron az utazással, mint a (szellemi) szabadság metaforájával is kapcsolatba hozható.

Az Érzelmes utazás helye a magyar irodalom- és eszmetörténetben

Az *Érzelmes utazás* Fejtő Ferenc egyetlen szépirodalmi kísérlete volt, ami minden sikere ellenére nem tudta elvonni őt a mindent felülíró politikai érdeklődésétől. Nemzedéke esszéíró tagjainak (Cs. Szabó, Szabó Zoltán, Márai Sándor és mások) említésekor azonban nem maradhat ki a neve.

Az előadás a 30-as évek magyar eszmetörténetében a szociáldemokrata és kommunista hittételek között keresi a mű helyét, felidézve annak keletkezéstörténetét. Érinti a korabeli kötelező vallásváltás előírását, ami az Eötvös Collegiumba való bejutás előfeltétele lett volna Fejtő számára, a kollégiumi röplapozás ügyét, az ezt követő megtorlást, József Attila szerepét abban, hogy Fejtő – felismervén a Hitler uralomra jutását segítő német kommunisták szerepét – eltávolodott az utópisztikus és megvalósult formáiban diktatórikus rendszertől. Az eseménytörténetben előkerül Rajk László és Lukács György neve és szerepe is.

Mjesto Sentimentalnog putovanja u mađarskoj povijesti književnosti i povijesti ideologije

Sentimentalno putovanje bio je jedini književni eksperiment/pokušaj Ferenc Fejtőa koji ga unatoč svom uspjehu nije uspio odvojiti/odvući od njegovog uvijek prisutnog političkog zanimanja. Njegovo ime međutim, ne može izostati pri spominjanju esejista njegove generacije (Cs. Szabó, Szabó Zoltán, Márai Sándor i drugi).

Izlaganje propituje mjesto ovog djela u mađarskoj povijesti ideologije između socijaldemokratskih i komunističkih dogmi, uz navođenje povijesti njihova porijekla. Dotiče se onodobnih obaveznih propisa o promjeni religije što je za Fejtőa bio preduvjet stupanja u Eötvös Collegium, predmeta širenja letaka u kolegiju, osvete koja je uslijedila iza toga, uloge Attila Józsefa u Fejtővom udaljavanju od utopističkog i u svojim ostvarenim oblicima diktatorskog režima. U povijesti ideologije javljaju se i imena kao i uloga Lászla Rajka és Györgya Lukácsa.

Fejtő Ferenc József Attiláról

Fejtő Ferenc életművének legmaradandóbb, legkevésbé vitatható teljesítményei közé tartoznak azok az írásai, amelyekben József Attila életművét tette mérlegre. Három olyan publikációját ismerjük, amelyek a maguk idejében és a maguk műfajában a József Attila-recepció csúcsteljesítményei közé sorolhatók. Az első írás egy nagyrecenzió, amelyet a kritikus a *Medvetánc* című válogatott kötet kapcsán közölt, s amely terjedelmében, hangsúlyaiban és szövegértés tekintetében is a kivételes költői teljesítmény első méltó elismerését nyújtotta. A Szép Szónak a költő tragikus halálát gyászoló 1938. 1. számában nem véletlenül kapta Fejtő a költő pályarajza elkészítésének feladatát, amelynek maradéktalanul és igen magas színvonalon megfelelt. A harmadik áttekintő életmű-értékelése az 1948-ban önálló füzetben is megjelent *József Attila, az útmutató* volt, nem sokkal a szerző végleges emigrációja előtt. Az ötvenes évek rossz irányba fordult József Attila-értelmezése után ehhez a füzethez kellett visszatérnie a kutatásnak, hogy a szükséges iránymódosítást végrehajthassa.

Fejtő más írásaiban is foglalkozott József Attilával, a költőhöz fűződő kapcsolataival, például emlékiratában is kitért erre. A rendszerváltás után újra szorosabb kapcsolatokat felvéve a magyar kulturális élettel, bekapcsolódott a József Attila kései utóéletének alakításába. Tevékenyen részt vett azokban a rendezvényekben, amelyek 2005-ben, a költő születésének centenáriuma alkalmából Budapesten, vidéki városokban, Párizsban vagy Berlinben zajlottak le. A költővel való személyes kapcsolata önmagában is viták tárgyát képezte, és írásaival együtt Fejtő értékelésének egyik lényegi szempontját jelenti.

Ferenc Fejtő o Attili Józsefu

Među najtrajnija i najmanje osporavana ostvarenja iz ukupnog djela Ferenc Fejtőa pripadaju oni tekstovi u kojima je na vagu stavljao životno djelo Attila Józsefa. Poznajemo tri takve publikacije koje se u vlastitom vremenu i žanru mogu svrstati među vrhunce recepcije Attila Józsefa. Prvi tekst je velika recenzija koju je kritičar objavio o izabranim pjesmama pod nazivom *Medvetánc* i koji je svojim opsegom, akcentima, ali i u pogledu razumijevanja teksta pružio prvo dostojno priznanje ovom iznimnom pjesničkom dostignuću. Nije slučajno što je Fejtő dobio u zadatak da za 1. broj časopisa *Szép Szó* iz 1938. posvećenom tragičnoj pjesnikovoj smrti priredi nacrt njegova pjesničkog djelovanja koji je bio besprijekoran i na vrlo visokoj razini. Treći tekst obuhvatna je evaluacija njegova životnog djela objavljen 1948. u zasebnoj svesci pod nazivom *József Attila, az útmutató*, neposredno prije autorovog konačnog odlaska u emigraciju. Nakon što je pedesetih godina interpretacija djela Attila Józsefa otišla u krivom smjeru, istraživanja su se morala vratiti ovoj svesci kako bi se provela nužna promjena smjera.

Fejtő se i u drugim svojim tekstovima bavio Attilom Józsefom i svojim odnosom s njim, na to se primjerice vraća i u svojim memoarima. Nakon promjene režima ponovo stupa u bliži kontakt s mađarskim kulturnim životom, te se uključuje u oblikovanje kasne recepcije Attila Józsefa. Aktivno je sudjelovao na priredbama koje su povodom stote obljetnice pjesnikova rođenja organizirane u Budimpešti i drugim mađarskim gradovima, Parizu ili Berlinu. Njegova osobna veza s pjesnikom i sama je bila predmetom polemika, a zajedno s njegovim djelima znači jednu od temeljnih smjernica za Fejtővu evaluaciju.

*A részvételnél is mélyebbre
(Egy „aszketikus ínyenc” Jugoszlávia-képéről)*

A gondolatmenet Fejtő Ferenc önazonosság-keresésének, intellektuális tájékozódásának és politikai szimpátiáinak összefüggéseit vizsgálja. A szerző ama koncepciójának szellemi-kulturális körvonalait szemügyre véve, amelyben térségünk különleges regionális tagoltságú, huszadik századi metaforikus szerveződésként jelenik meg. Mégpedig a szerényebb méretekre és a gyengülő gazdasági háttérű függőségekre kárhoztatott nemzet(ség)i csoportosulások historikus örökségének konglomerátumaként. Kiemelt hangsúlyt kap az a fejtői sejtés, hogy a Josip Broz Tito-i vezérlésű és örökségű Jugoszlávia hatalomszervezési, nyelvi-retorikai mechanizmusai voltaképpen önmaguk nosztalgikus szimulációját hozták létre. Ám a tökéletes államról és a tökéletes vezető(k)ról szőtt perfekcionista álmok, valamint a délszláv háborúk tapasztalatai arra utalnak, az ilyesfajta értékképzés és visszavágyódás kizárólag az idealizáltság narratíváiban életképes, csak utópiaként létezhet.

*Dublje i od sućuti
(O slici Jugoslavije jednog „asketskog sladokusca”)*

Tijek misli ispituje suodnos između Fejtőve potrage za vlastitim identitetom, njegove intelektualne orijentacije i političkih simpatija. Pri tome se uzimaju u obzir duhovno-kulturne konture autorove koncepcije u kojoj se ovaj naš prostor pojavljuje kao naročito regionalno razvedena, metaforička organizacija dvadesetog stoljeća, i to kao konglomerat historijskog naslijeđa nacionalnih i manjinskih grupacija osuđenih na skromnije dimenzije i ovisnost o sve slabijem gospodarskom zaleđu. Poseban naglasak dobiva fejtővska slutnja da su jezično-retorički i mehanizmi izgradnje vlasti u Jugoslaviji pod upravljanjem Josipa Broza Tita i nakon njega zapravo sami po sebi stvorili nostalgičnu simulaciju. Doduše perfekcionistački snovi tkani o savršenoj državi i savršenom(im) vođi(ama), kao i iskustva južnoslavenskih

ratova upućuju na to da je tvorba vrijednosti takve vrste i čežnja za povratkom ostvariva isključivo samo u narativi idealizacije, odnosno da može postojati samo kao utopija.

FEJTŐ FERENC

